

**SCANDAL LA TEATRUL NAȚIONAL SAU MANIPULAREA
OPINIEI PUBLICE?**

**A SCANDAL AT THE NATIONAL THEATRE OR A
MANIPULATION OF THE PUBLIC OPINION?**

Oana Ilie*

Abstract

A lot of people still believe that manipulating the public opinion is typical for dictatorships. That there is no propaganda in capitalist regimes. That everything which appears in newspapers is true. There is nothing farther from the truth.

Almost one hundred years ago, in a Bucharest newspaper appeared the letter of an offended husband. Without making the slightest verifications, and especially without giving the other party - Ion Livescu - the possibility to present his own variant, especially since he was a public person, two other newspapers published, based on the letter, tough, virulent articles against him. Although the police investigation proved that the one considered guilty by the newspapers and presented as such in their articles, was not really guilty, not a single article retracting the news which could have ruined a man's life and career was ever published.

Keywords: Ion Livescu, theatre, scandal, investigation.

În ziarul „România” de duminică 25 mai 1919 era inserat articolul *Siluitorul Ion Livescu*, semnat cu inițialele G.A.M., pe care o să-l reproducem integral, din motive, credem noi, lesne de înțeles.

„Dacă siluirea unei femei sub acoperământul Teatrului Național ar fi fost fapta unui iresponsabil oarecare, ne-am fi mulțumit numai s-o înregistrăm la rubrica întâmplărilor din Capitală și am fi lăsat comentariile pe seama publicului cititor. De data aceasta însă, cazul prezintă o gravitate excepțională.

Un profesor de la Conservator - da, nu mă înșel, un profesor - siluiește o elevă. Un om chemat să îndrume tineretul pe calea frumosului, dă cel mai degradator exemplu de ticăloșie omenească. Și dacă faptul acesta nu poate fi scuzat prin nimic, el devine cu atât mai grav, cu cât trebuie ținut seama că odiosul siluitor este un recidivist.

Acum patru ani ziarul «Rampa» a dus o violentă campanie contra domnului Ion Livescu, care atunci, ca și acum, făptuise o întregă serie de siluiri.

* Cercetător științific, Secția Istorie; doctor în istorie.

Totuși, acum patru ani, învechita și murdara noastră mușama națională a fost așternută peste faptele unui om nedemn, iar siluitorul Ion Livescu a continuat să funcționeze în cele 5-6 posturi pe care le ocupă și pe care întotdeauna le-a necinstit.

Toate au însă un sfârșit.

Sperăm că de data aceasta mușama va fi aruncată la o parte și sinistrul personaj nu va mai figura de azi înainte decât la rubrica diverse, va fi dat afară de la teatru și de la Conservator și trimis acolo unde sufletele murdare ca al său sunt menite să piară în blestemul tuturor.

Gândește-te, domnule ministru Angelescu, ce vor zice părinții a căror copile au fost date pe seama siluitorului Ion Livescu, pentru a le da o educațiune artistică!

„Înfige bisturiul adânc, domnule ministru!”.

La rândul ei, „Acțiunea română” din aceeași zi publica, sub titlul, *Pățania artistului Livescu. Incidentul de la Teatrul Național*, un mic articol, semnat cu inițialele R.T.M.

„Un șir nesfârșit de victime a fost răzbutat zilele trecute în culisele Teatrului Național.

Actorul Pisone¹, ultragiatic ca soț, a aplicat domnului Ion Livescu o corecție.

Nu știm dacă argumentele «ad hominem» aplicate domnului Livescu l-au convins pentru totdeauna că nu e tocmai moral să te joci cu demnitatea unui om, prin faptul că reprezinți o putere într-o administrație oarecare.

Iată faptele petrecute:

Domnul Ion Livescu a îndrăznit să siluiască pe soția domnului Pisone.

Doamna Pisone - elevă la Conservator - venise la biblioteca teatrului, să ia rolul din «Fedra» care-i trebuia la școală.

Din nenorocire se afla pe acolo și dl. Livescu care sub pretext că piesa se află la domnia sa, a invitat-o în cabină.

Ușa încuiată, luptă, strigăte, scandal, enervare, artiști, artiste, regizori, recuzitori, în fața cabinei și pe deasupra «soțul»!

În fine, ușa spartă, bătaie.

Un fapt divers ar spune cineva.

De perfect acord. Dar aici nu este vorba de un individ «oarecare». Este în joc și demnitatea de profesor și de anumite apucături.

Dl dr. Angelescu, ministrul instrucțiunii, ar fi doar să intervină”.

Ce au în comun cele două articole, dincolo de tonul virulent? Deși apărute în ziare diferite, par fi scrise de aceeași mână, iar variațiile sunt foarte mici (doar partea cu recidiva le diferențiază). Nu folosesc niciun fapt ce poate fi confirmat, ci doar fac niște afirmații nesusținute de nimic. Aruncă cu noroi într-un nume important al scenei românești, fără a verifica sursele. Cu toate acestea, ministrul

¹ Corect –Pizone.

culturii și instrucțiunii publice dă curs cererii celor doi „autori” și hotărăște verificarea informațiilor, rezoluția acestuia fiind notată direct pe decupajul din ziar păstrat în arhive: „Dl. inspector Panaitescu este rugat să cerceteze”².

Înainte de a-i cunoaște pe cei implicați în scandal, mai trebuie amintit un amănunt menit să ne răspundă la întrebările legate de cele două articole. Într-o declarație din 26 mai 1919, Ion Livescu menționa că martorii desemnați de Pizone (Maior A. Petrescu și I. Theodoru) și cei pe care și i-a ales el (Aristide Demetriade și G. Plopeanu), au decis - după publicarea scrisorii în ziarul „Chemarea” -, să considere chestiunea rezolvată și mandatul lor încheiat pentru că soțul „și-a luat satisfacția prin scrisoarea publicată în ziar fără știrea lor”³. Și astfel s-a elucidat misterul articolelor unilaterale. Sursa a fost scrisoarea trimisă de soțul „ultragiāt”, ziaristii neobosindu-se să verifice cele susținute de Pizone.

Acum să-i cunoaștem pe cei implicați în scandal.

Ioan I. Livescu (n.18 martie 1872 - m.1944). Absolvent al Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din București, promoția 1892. Angajat al Teatrului Național din București din 1892, între 1895-1899 joacă la Teatrul Național din Craiova (societar clasa a II-a), iar din 1899 revine la București tot ca angajat al Teatrului Național. Profesor titular al Catedrei de Dicție de la Conservator începând cu 1 aprilie 1914, director al Teatrului Național din Chișinău⁴ din 1926 - 1935.

Familia Pizone. Despre soție nu știm decât prenumele - Maria - și că a fost studentă la Conservator (inițial la Iași, clasa N. Dragomir, apoi la București, clasa C.I. Nottara). Arhivele nu mai păstrează alte documente despre aceasta. În ceea ce-l privește pe soț, Ion Pizone a fost angajat ca stagiar al Teatrului Național din Iași (în timpul Primului Război Mondial), apoi a făcut parte din Trupa lui Maximilian, din trupa de la Cărăbuș, pentru ca din 1931 să înființeze „Compania de revistă «Pitpalacul»“, alături de Niculae Kanner.

² Dosarul obținut în urma anchetei (mărturiile celor implicați, cele ale martorilor, precum și raportul întocmit de Panaitescu pot fi citite în S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/1919, f. 139-177.

³ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/1919, f. 177.

⁴ În urma numeroaselor scrisori sosite la minister, unde colegii de scenă îl acuzau pe Livescu de abuz în serviciu, Ion Marin Sadoveanu se deplasează la Chișinău pentru cercetarea cazului. În raportul întocmit la 29 septembrie 1919, aceasta nota: „Într-adevăr dl Livescu primește astăzi următoarele contribuțiuni: ca director - 20 000 lei, ca prim-actor - 15 000 lei bugetari (societarul cl.I la teatru din Chișinău primește 12 000 lei). Plus 600 lei diurna zilnică pentru deplasări. Cum dl Livescu încă e și profesor la Conservatorul din București, unde vine regulat 3 zile pe săptămână, aceasta face încă circa 7 000 lei pe lună. În total 42 000 lei pe lună”. Leonid Cemortan, *Teatrul Național din Chișinău (1920-1935)*, Chișinău, 2000, p. 92. Nevoit să demisioneze din funcția de director în octombrie 1927 (și pe fondul căderii guvernului), se va întoarce „la post” un an mai târziu, la 26 noiembrie 1928.

În cele ce urmează ne vom opri asupra evenimentului din seara zilei de 21 mai 1919, așa cum a fost el trăit, văzut sau... chiar închipuit, de către cei implicați. Declarațiile celor care au luat parte în mod direct sau indirect (martorii) nu converg decât în punctele principale, fiecare dintre personaje prezentând varianta cea mai bună pentru el. Din acest motiv, mărturiile martorilor devin cele mai importante, ele neputând fi bănuite de subiectivism în aceeași măsură cu cele ale personajelor principale.

Ion Pizone, fost artist la Teatrul Național, trimite, spre sfârșitul lunii mai, la Minister o reclamație în contra lui Ion Livescu. Deși el nu a fost prezent decât la o mică parte din desfășurarea evenimentelor, declarația lui cuprinde întreaga poveste, așa cum, după cum lesne este de dedus, fără a cunoaște încă toate faptele, i-o prezentase soția lui.

Conform reclamației lui Pizone, în ziua de 21 mai 1919, ora 17.00, soția lui, Maria Pizone, elevă în clasa lui C.I. Nottara la Conservator, a fost trimisă de el la biblioteca Teatrul Național din București pentru a lua piesa „Fedra”.

Pe „drum” s-a întâlnit cu Ion Livescu care i-a spus că piesa se află la Regizorat, de unde i-o poate de el. Cum doamna Pizone nu știa unde-i Regizoratul, Livescu s-a oferit s-o ajute, dar de fapt a dus-o în cabina lui. Anunțat de un prieten că ceva nu este în regulă, Pizone a pornit spre cabina lui Livescu: „Suindu-mă sus la cabina d-lui Livescu, recunoscând glasul soției mele care striga ajutor, spunându-i «lasă-mă mizerabile», «siluitorule»”. Acolo și-a găsit soția, care fusese târâtă pe o canapea și supusă torturilor unei siluiri. La auzul țipetelor doamnei Pizone, soțul a spart ușa biroului lui Livescu și „aplică o bine meritată corecție acestui nedemn profesor”⁵.

Ion Pizone cere o anchetă, susținând, totodată, că poate aduce martori care să-i confirme atât povestea în cauză, cât și afirmația că nu a fost un caz singular și că Livescu e un „satir”.

Ca răspuns, nu atât la reclamația lui Pizone, cât la articolele apărute în presă, ministerul începe o anchetă la Teatrul Național, trimițându-l pe I. Panaitescu, inspector referent, pentru a cerceta acuzațiile aduse lui Ion Livescu. Raportul întocmit de Panaitescu, este «dovada vie» a faptului că acesta și-a dus la îndeplinire misiunea, alături de concluziile lui, în dosarul anchetei regăsindu-se declarațiile celor implicați (Livescu, d-na Pizone, dl. Pizone), dar și ale martorilor.

Astfel, în zilele de 26 și 27 mai 1919, I. Panaitescu s-a prezentat la Teatrul Național, pentru a lua declarațiile protagoniștilor și martorilor. Din dosarul lui de anchetă aflăm, pentru prima dată, o altă versiune asupra incidentului, versiunea lui Livescu. Din aceasta aflăm că în data de 21 mai 1919, în timp ce mergea spre croitor s-a decis să intre pe la teatru pentru a-l întreba pe bibliotecar dacă are piesa „Demi-monde”. Bassarabeanu (bibliotecarul) i-ar fi răspuns că el n-o are, dar că

⁵ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/1919, f. 139.

există un exemplar tipărit la Regizorat. În perioada cât el a avut această conversație cu Bassarabeanu, în bibliotecă se mai aflau doamnele Pizone și Economu. Doamna Pizone l-a întrebat tare, în auzul tuturor, dacă poate să ia un rol din „Phedra”. El i-a răspuns că nu-i dă niciun sfat pentru că nu-i cunoaște aptitudinile, nefiindu-i elevă. Apoi, tot ea l-a întrebat dacă să pregătească un tablou din „Demi-monde”, iar el i-a replicat «cred că da».

După acest scurt dialog, Livescu a plecat spre Regizorat. Singur. Acolo însă era încuiat, așa că a pornit către cabine. Insistă că nu e cabina lui, ci o cabină comună, pe care o foloseau și Demetriade și Soreanu. Nu s-a întâlnit cu nimeni pe drum.

Nici n-a intrat bine, că n-apucase să-și scoată pălăria de pe cap și abia ce-și aprinsese o țigară, că s-a deschis ușa și a intrat doamna Pizone, care i-a cerut ajutor pentru a-și alege scena pe care s-o pregătească pentru examen. În timp ce ei vorbeau cineva a început să zgâlțâie de ușă. Intrigat, Livescu a întrebat cine este la ușă, iar soțul doamnei a răspuns „eu sunt, Pizone, deschide!”

După ce a întrebat cine este, i-a zis celui de pe partea cealaltă a ușii „Intră domnule Pizone!”. Acesta a intrat furios, înjurându-l, s-a repezit spre el și l-a lovit de mai multe ori. Livescu a ripostat și el (vom vedea mai târziu că dintre toate declarațiile, doar în a lui apare această «ripostă»⁶). Doamna Pizone a încercat să-și tempereze soțul, spunându-i că nu s-a întâmplat nimic⁷, dar cum acesta nu părea să o bage în seamă, s-a ridicat și a părăsit cabina, nu înainte de a lua și ea o palmă de la soțul furios. În timpul altercației n-a venit nimeni în cabină, Niță (cabinierul) ascultând la ușă abia spre final.

După incident, Livescu declară că s-a dus la Cancelaria teatrului unde se aflau Plopeanu (secretarul T.N.B.) și Gusty (director de scenă) pentru a le comunica ceea ce s-a întâmplat. Pentru că erau și alte persoane de față a renunțat să vorbească cu ei și a plecat de la teatru. A doua zi a primit o scrisoare semnată de martorii⁸ lui Pizone: maior A. Petrescu și I. Thodoru, ceea ce l-a determinat să-și ia și el doi martori. Au fost aleși: G. Plopeanu și A. Demetriade.

Cei patru s-au întâlnit de mai multe ori în decursul zilelor de 22 și 23 mai. Au mers și în cabina lui Livescu să vadă ușa pe care Pizone susținea că a spart-o și au constatat că nu a fost forțată. Ultima întrunire a acestora a avut loc în ziua de 23 mai 1919⁹, ora 12, după apariția scrisorii lui Pizone în „Chemarea”. În procesul-verbal încheiat cu această ocazie, era notat „noi, martorii domnului Pizone,

⁶ Un mic exemplu de vanitate masculin. Deși acuzat de fapte atât de grave, Livescu are grijă să nu se afle că a fost bătut de soțul ultragiatic.

⁷ În momentul când acesta a intrat în cabină, doamna Pizone era cu pălăria pe cap, iar Livescu avea țigara aprinsă.

⁸ De remarcat că niciunul dintre ei (și nici ai lui Livescu) nu a asistat la conflict.

⁹ Data nu coincide cu cea de pe ziarul „Chemarea”, deoarece în epocă presa se antedatata, pentru a putea fi distribuită și în provincie.

considerăm mandatul nostru încheiat, întrucât clientul nostru și-a luat fără știrea noastră, pe calea publicității, satisfacția cuvenită”¹⁰.

Cea de-a doua declarație a lui Livescu este datată 27 mai 1919 și cuprinde unele completări la cea dată cu o zi înainte. Cu această ocazie mărturisește că l-a cunoscut pe Pizone la Iași, unde el a fost sub-director delegat în timpul refugiului, dar niciodată n-a făcut legătura dintre el și doamna Pizone pe care o văzuse „pe la diferite grădini”, dar nu știa cine e. Când s-au întâlnit la biblioteca teatrului, nu avea nici cea mai vagă idee că ea era studentă la Conservator și „soție legitimă” a lui I. Pizone. De cealaltă parte, doamna Pizone avea să declare că de fapt acesta știa că era studentă la Conservator, pentru că, cu câteva zile înainte de „incident” îi spusese că ar învăța mai multe dacă ar fi la el în clasă. Și chiar susține că are un martor la această conversație, pe doamna Solomon¹¹ (din păcate, Panaitescu n-a mers chiar atât de adânc cu ancheta, neinterogând-o pe acesta, pentru a afla care dintre cei doi minte).

Reia povestea cu venirea doamnei Pizone la el în cabină, povestește din nou discuția purtată cu aceasta și sosirea soțului. În ceea ce privește bătaia, Livescu oferă noi amănunte: Pizone a vrut să-l lovească cu piciorul unei lămpi; el s-a apărut cu cheile, moment în care s-a rupt lanțul cu care erau legate de pantaloni; cheile s-au împrăștiat pe jos, iar Pizone a luat una dintre ele crezând că e cea de la cabină și a încercat s-o introducă în broască, ca să încuie ușa. Văzând că nu se potrivește a plecat, iar cheia i-a trimis-o a doua zi prin intermediul unui angajat al teatrului¹².

Totodată, Livescu îi spune anchetatorului că toată povestea nu este decât o campanie de denigrare împotriva lui, care a început de când a primit mandatul de sub-director la Iași, și că e convins că e mâna acelorași persoane în această înscenare.

Cel de-al doilea personaj principal, doamna Pizone, oferă, la rândul ei, o declarație anchetatorului trimis de minister. Începe mai din timp cu povestea, amintind că a fost studentă la Conservatorul din Iași la clasa profesorului Dragomir, că s-a căsătorit cu Pizone încă din perioada când acesta era stagiar la Teatrul Național din Iași. În momentul când Ion Pizone a venit la București, fiind angajat la compania lui Maximilian, ea s-a mutat la Conservatorul din București, la clasa lui Nottara. Pe Ion Livescu nu l-a întâlnit niciodată la Conservator, dar se cunoșteau, atâta vreme cât se salutau pe stradă. Susține chiar că aceasta i-a propus, pe când se aflau la Iași, să vină la București la Conservator, la cursurile lui „promițându-i că are s-o protejeze”¹³.

¹⁰ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 177.

¹¹ Face referire la Dida Solomon (Calimachi).

¹² Aici apare o neconcordanță în mărturia lui Livescu, care declară că cheia pe care a luat-o Pizone era cea de la cabină. Aceeași cheie care l-a înfuriat pe Pizone cu o zi înainte, când nu putut s-o bage în broască. Sau, poate în încercarea de a găsi o explicație faptului că cheia de la cabina lui s-a aflat în posesia lui Pizone, a inventat această poveste șchioapă cu cheia căzută pe jos.

¹³ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 161.

Deja încep să apară diferențele între cele două mărturii (Livescu declarase că nu o cunoștea, ea că se știau încă de la Iași), și nici măcar n-am ajuns la episodul care a declanșat întreaga nebunie.

În ceea ce privește ziua de 21 mai 1919, doamna Pizone povestește că a mers la bibliotecă să ia „Phedra” pentru a-și pregăti rolul pentru examen (era alegerea ei, o completare la ceea ce-i recomandase Nottara). În timp ce ea vorbea cu bibliotecarul, Livescu a întrebat-o dacă se mai duce la Iași (în sensul dacă se întoarce să profeseze acolo). I-a răspuns că nu se mai gândește la așa ceva. Apoi, știind că Livescu făcea parte din comisia de examen, i-a cerut părerea despre „Phedra”. Acesta i-a zis că e o piesă bună, dar că-i recomandă teatru modern și i-a oferit câteva variante, printre care și „Demi-monde”. Luând în considerare acest sfat, a dat înapoi „Phedra” și l-a întrebat pe bibliotecar dacă are „Demi-monde”. Acesta i-a răspuns că nu, iar Livescu a intervenit în conversația lor, spunându-i că o are el și o să i-o împrumute (existența ultimei părți din acest dialog va fi infirmată de cele două persoane care se aflau în bibliotecă în acea după-amiază).

Dacă până la acest punct cele trei povești (soț, soție, Livescu) coincid - în linii mari - , doamna Pizone introduce o nouă temă de dezbateră, declarând că Livescu, din ușa bibliotecii, a strigat „Vii, madame Pizone?”. Deși au plecat separat (ea la vreun minut după Livescu), s-au întâlnit pe culoar, de unde, în loc s-o conducă spre Regizorat, cum îi promisese, a dus-o în cabina lui¹⁴, unde a încuiat ușa și a pus cheia în buzunar (Livescu n-a spus nimic despre încuierea ușii; soțul că a spart-o, iar cei patru martori¹⁵ că au constatat că aceasta nu fusese forțată). Menționează chiar și un dialog, puțin cam infantil, deoarece o femeie aflată în situația ei, cu siguranță ar fi găsit altceva de zis, decât: „Ceea ce faci dumneata e o faptă de om necinstit și, dacă nu deschizi, strig”¹⁶. Și exact în momentul când ea îi cerea să descuie, spunându-i „au început să se audă zgomote pe coridor”... și continuarea o știm deja: soțul furios a năvălit pe ușă și l-a lovit pe Livescu de mai multe ori cu pumnul.

Un alt amănunt inedit îl reprezintă și reproducerea dialogului dintre soțul ei și Livescu, înainte de a începe bătaia, dl. Pizone reproșându-i colegului său de scenă că „nu ți-au ajuns atâtea victime, tocmai dragostea mea ai luat-o?”. Răspunsul lui Livescu este și mai ilar: „nu-i adevărat dragă Pizone, uite am adus-o să-i dau o scenă”¹⁷.

Apoi, după ce i-a dat câteva lovituri lui Livescu, soțul a plecat din cabină pentru a căuta martori. Ea însă nu l-a mai așteptat să se întoarcă „de teamă să nu fie

¹⁴ Livescu declarase că el se afla deja în cabină când a venit doamna Pizone, iar cei patru martori că n-au găsit pe nimeni care s-o fi văzut intrând sau ieșind din cabina acestuia.

¹⁵ A. Petrescu și I. Thodoru, G. Ploeanu și A. Demetriad.

¹⁶ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 161. O altă explicație a acestei replici poate fi, folosirea ei de către familia Pizone drept semnal, soțul urmând să tragă de ușă când soția o rostea.

¹⁷ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 162.

întâlnită și bătută de soț”, care „îi dăduse deja o palmă în cabină” (lovitură menționată și în declarația lui Livescu). Ajunsă din urmă de Pizone a fost dusă la Comisariatul de poliție unde el a declarat tot ceea ce s-a întâmplat cu soția lui și a cerut să ia măsuri ca doamna Pizone să părăsească imediat casa în care locuiau împreună „ca să nu se întâmple ceva” pentru că el este extrem de furios. Comisarul l-a sfătuit să dea dovadă de mai multă înțelepciune, și să părăsească el casa, soția neavând unde să plece. „Din acea zi trăim despărțiți” declară doamna Pizone, că soțul a părăsit domiciliul conjugal și și-a închiriat o altă locuință, lăsând-o lipsită de orice mijloace materiale. Multe dintre spusele ei vor fi ulterior infirmate de declarațiile martorilor.

Mărturia lui Ion Pizone coincide¹⁸, în mare, cu ceea ce declarase în adresa trimisă la minister, cu unele mici amănunte, care ne întregesc tabloul. În ziua de 21 mai, la ora producerii incidentului, el participa la repetițiile piesei „Ostașul”. Nefiind atent la colegii săi, deoarece nu apărea în niciun tablou din actul care se repeta, l-a văzut pe Livescu trecând pe culoar, și la un interval „de câteva secunde”¹⁹ și pe soția lui. Simțind că ceva nu era în regulă a pornit după ei, întâlnindu-se pe drum cu un angajat al teatrului, Sârbu, care i-a spus că cei doi au luat-o înspre scări. Ajungând la scări, întreabă un om de serviciu, unde duc acestea și află că la cabinele actorilor. A urcat scările, și asculta la ușa cabinei 8, când și-a dat seama că vocea care striga „mizerabile” era a soției și se auzea din cabina cu numărul 5. S-a repezit în ușă și a constatat că era încuiată. S-a împins în ea până a spart-o, l-a bătut pe Livescu²⁰, apoi l-a amenințat că-l lovește cu o sticlă în cap dacă nu se dă din ușă. Amintește că a luat cheia care era în ușă pe post de „corp delict” și că restul cheilor erau pe jos (a doua zi a trimis cheia lui Livescu prin intermediul unui angajat al teatrului, acesta fiind, de altfel, singurul punct în care mărturia lui și cea a lui Livescu corespund). Apoi s-a dus pe scenă, cu intenția de a căuta martori și pentru a-l anunța pe autorul piesei în care avea un rol că nu mai poate continua repetiția. Nu are însă niciun martor, deoarece, susține el, când a ajuns pe scenă deja toată lumea știa ce se întâmplase, așa că nu mai avea sens să-i ducă la cabine.

A părăsit teatrul și mergând pe Calea Victoriei s-a întâlnit cu soția sa, pe care a invitat-o la Comisariat (amănunt prezent și în declarația doamnei²¹), unde li s-a spus că speța este de competența Parchetului. Spre deosebire de soția lui, merge

¹⁸ De această dată se rezumă doar la faptele la care a fost prezent, fără a mai povesti ceea ce știa din auzite.

¹⁹ Soția declarase că a plecat la un minut după Livescu din bibliotecă, iar Livescu că era deja ajuns în cabină când a bătut doamna la ușă.

²⁰ Și, după spusele lui, Livescu nu numai că nu a ripostat, ba chiar ar fi zis: „taci din gură, îți fac orice, ce vrei să-ți dau”.

²¹ Doar în aparență declarațiile seamănă între ele. În timp ce Doamna Pizone motiva necesitatea prezenței unui agent la ei acasă prin furia lui Pizone, soțul o explica prin amenințările ei de a nu-i mai da lucrurile.

chiar mai departe cu povestea, declarând că în momentul când s-a dus acasă pentru a-și lua lucrurile, le-a găsit scoase deja pe culoar. Totodată susține că din acel moment căsnicia lor a intrat într-un puternic impas, pentru că și-a văzut soția dezbrăcată de Ion Livescu, că s-au separat și că nu se va întoarce acasă decât când „onoarea soției nu va fi complet restabilită”²², și că-și va recăpăta liniștea abia când cel care i-a batjocorit familia va fi pedepsit.

Și își încheie depoziția, spunându-i lui Panaitescu, că el cu Livescu n-a avut niciodată niciun conflict, din contră au fost buni prieteni²³, Livescu oferindu-i roluri în perioada ieșeană, și din această cauză i-a fost greu s-o creadă pe soția lui care, încă de când erau în Iași, i-a zis că Livescu o curtează și i-a promis că o să o angajeze. Alături de afirmația că și-a găsit soția dezbrăcată și aceasta este o exagerare mai mult decât evidentă, nici soția, nici Livescu neamintind aceste aspecte (raportul anchetei le va da dreptate celor doi, nu soțului).

După înregistrarea celor trei declarații, Panaitescu a intervievat martorii, pentru a avea siguranța că raportul său va cuprinde doar ceea ce s-a întâmplat cu adevărat (nu și imixtiunile unora sau altora în povestea la a cărei desfășurare n-au participat). Din coroborarea declarațiilor martorilor (bibliotecarul – N.N. Bassarabeanu și doamna Economu²⁴), rezultă că Livescu n-a cerut de la bibliotecă „Demi-monde” ci „Păpușile”, iar povestea cu Regizorul e o invenție²⁵, deoarece nimeni nu a adus vorba despre așa ceva în perioada petrecută de cei doi protagoniști ai incidentului la bibliotecă. „Această constatare face să se nască neîncrederea în afirmațiile D-sale” (I. Livescu, n.n.) nota Panaitescu în raportul său.

O altă neconcordanță apare, la lipsa din declarația lui Livescu a invitației pe care i-a făcut-o doamnei Pizone de a-l însoți, chiar dacă ulterior au plecat fiecare separat. „Declarația domnului Livescu, necuprinzând nimic asupra acestui punct, arată intenția domnului Livescu de a ascunde adevărul, invitația acestuia constituind o vină pentru Domnia sa față de ce a urmat”²⁶, continuă inspectorul însărcinat de minister cu anchetarea cazului.

Declarațiile martorilor coincid însă în următoarele puncte: D-na Pizone voia să împrumute „Phedra”, iar el i-a sugerat „Demi-monde”; dialogul dintre cei doi: «Vii, madame Pizone?» (relatat doar de d-na Pizone); I. Livescu a plecat singur.

²² S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 164.

²³ O exagerare evidentă. Că se cunoșteau recunoaște și Livescu, despre prietenia dintre ei nu există mărturii.

²⁴ Studentă la Conservatorul de muzică și declamație din București, clasa Nottara.

²⁵ Deși Ion Livescu declarase că bibliotecarul adusesese vorba despre posibilitatea ca manuscrisul piesei se se afle acolo, atât bibliotecarul, cât și d-na Economu îl contrazic, susținând că el a făcut această afirmație. Ba chiar mai mult de atât, Bassarabeanu declară că el a zis că piesa e la Nottara care era plecat în turneu în Transilvania.

²⁶ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 170.

Dar „ce s-a întâmplat după ieșirea domnului Livescu din bibliotecă?”. El a declarat că a pornit spre Regizorat unde a găsit ușa închisă, iar de acolo către cabina sa și a accentuat amănuntul că nu a întâlnit pe nimeni pe drum. Aici poveștile celor doi protagoniști devin diferite, Livescu neconfirmând varianta doamnei Pizone²⁷, cum că s-au întâlnit pe culoar înainte de a o duce în cabina lui. Anchetatorul înclină s-o creadă pe doamna Pizone, asupra lui Livescu planând neîncrederea, pentru că a omis să menționeze în prima sa declarație invitația pe care i-a făcut-o doamnei la plecarea din bibliotecă. În plus, tot Panaitescu nota că Livescu nu prea avea motiv să meargă la Regizorat pentru că ceea ce căuta el cu adevărat, piesa „Păpușile”, nu se afla acolo.

Apoi, „avut-a dl. Livescu intenția în adevăr de a merge la Regizorat?”. Și de această dată, I. Panaitescu tinde să nu-l creadă pe Livescu. Iar argumentele lui sunt puternice: 1. Bibliotecarul, cel care știa cel mai bine unde erau cărțile, i-a zis lui Livescu că piesa „Demi-monde” e la Nottara; 2. Livescu știa că la Regizorat se dădeau doar piesele care se pregăteau pentru stagiunea în curs; 3. „Demi-monde” nu putea fi la Regizorat deoarece nu se mai jucase din 1889. „Din aceasta rezultă că invitația la Regizorat a fost un pretext”, iar Livescu n-a fost acolo, pentru că nu avea ce căuta, conchide anchetatorul.

Și, mai ales, „ce s-a petrecut după intrarea în cabină?”. Dacă până acum, între mărturiile celor doi se mai pot găsi puncte comune, din acest moment ele devin diametral opuse. Livescu susține că el era deja în cabină când, la puțin timp, s-a deschis ușa și a intrat doamna Pizone care l-a rugat să-i arate scena pe care s-o pregătească pentru examen; apoi ușa a început să se zgâlțâie; soțul furios a năvălit în cabină; s-au bătut. De cealaltă parte, doamna Pizone declară că ușa a fost încuiată cu cheia, iar bătaie a luat doar I. Livescu.

Scrupulos, I. Panaitescu analizează toate declarațiile în amănunt, conchizând că I. Livescu se cam contrazice în afirmații, pentru că o dată declară că doamna Pizone a plecat la ceva timp după el din bibliotecă, iar câteva fraze mai încolo, că a intrat imediat după el în cabină. Apoi, dacă ușa nu era încuiată, de ce domnul Pizone zgâlțâia de ea și striga. „Cu un minut înainte intrase doamna Pizone și ușa se deschisese ușor. Iar când vine domnul Pizone, Domnia sa trebuie să strige «deschide», să împingă în ușă?” se întreabă inspectorul ministerial în raportul anchetei?

Concluzia lui Panaitescu nu poate fi decât cea firească, cea care se formează din coroborarea declarațiilor tuturor celor implicați: protagoniști și martori, și anume că încuierea ușii arată intenția lui Livescu, dar fapta nu s-a consumat, pentru că soțul a intervenit repede.

Interesant este însă că Panaitescu, în loc să ia informația așa cum era expusă, interpretează declarațiile martorilor. Spre exemplu, Bassarabeanu a

²⁷ În plus, doamna Pizone susține că de fapt Livescu nici nu s-a dus la Regizorat, ci direct la cabine.

declarat, la 2 iulie 1919, că doamna Pizone s-a dus la Livescu să-i vorbească (când erau cu toți în bibliotecă), iar el n-a băgat-o în seamă, fiind ocupat, și că l-a plecarea lui Livescu, doamna Pizone l-a întrebat dacă există posibilitatea ca piesa să se afle la Regizorat etc. În plus, tot el notează că „nimeni din cei care au fost la bibliotecă n-ar putea să declare că Dl. Livescu a chemat-o pe D-na Pizone”.

Cu toate acestea, concluzia anchetatorului n-a fost viciată: „Domnul Ion Livescu s-a făcut vinovat de un act imoral”, dar... - și într-adevăr, un mare dar apare în momentul în care I. Panaitescu nu se rezumă doar la aceste declarații, ci sapă mai adânc -, vina lui este atenuată de comportamentul doamnei Pizone.

În primul rând ea este cea care a inițiat discuțiile, cerându-i sfaturi, deși el nu era profesorul ei, iar Nottara îi recomandase deja piesa pe care s-o pregătească pentru examen. Apoi, ea a căutat să intre în vorbă, când putea să evite situația „și să se ocupe cu lucrul pentru care venise”. Și mai ales, atâta timp cât știa că soțul ei era în teatru, se pune întrebarea, de ce nu l-a anunțat unde se duce?

Și nu era nici cea mai inocentă faptură. „Nu mai e o tânără fără experiență” nota Panaitescu, ci „o femeie destul de matură”, care trăise trei ani în concubinaj cu Pizone înainte de a se căsători cu acesta. Așa că, „are partea sa însemnată de vină”, susține anchetatorul, iar domnul Pizone nu ar trebui să-l acuze doar pe Livescu, mai ales ținând cont de antecedentele ei, care „a avut purtare rea și în alte ocazii”²⁸. Ținând cont de toate acestea, Panaitescu concluzionează că vina lui Livescu se reduce mult. Și, pentru că, totuși, avea partea lui de vină, anchetatorul propune o oprire pe salariu timp de o lună de zile pentru Livescu.

Dovedindu-se un anchetator nu numai intuitiv, serios, scrupulos, ci mai ales dornic de a stabili adevărul, I. Panaitescu nu-și limitează cercetarea doar la anchetarea celor implicați (direct sau nu) în conflict, ci sapă mult mai adânc, strângând informații despre protagoniști. În scopul afirmațiilor sale aduce mărturia a doi oameni respectabili, care cunosc cuplul Pizone încă din perioada ieșeană. Primul dintre ei, Vlad Cuzinski, artist societar și director de scenă la Teatrul Național din Iași. Ceea ce declară i s-a întâmplat lui în cursul unei delegații la București, când a fost cazat la hotelul Excelsior. „M-am pomenit după prânz cu d-na Pizone, venind în odaia unde mă găseam culcat în pat pentru a-mi cere oarecare servicii”²⁹.

Cea de-a doua declarație îi aparține lui Ion Botez, fost regizor la Iași, în prezent regizor la Teatrul Național din București, care povestește că l-a cunoscut pe Pizone în perioada când era gagist la Iași. Din poveștile pe care chiar acesta i le spusese, rezultă că familia Pizone a mai înscenat scandaluri identice cu cel al lui

²⁸ Face aluzie la două întâmplări petrecute în perioada cât dl. Pizone era actor la Iași, iar doamna s-a dus... tot cu un pretext cam subțire, în camera de hotel a directorului de scenă, Vlad Cuzinski și în cabina lui N. Bălățeanu (coleg cu soțul ei pe scena ieșeană).

²⁹ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Artelor*, dosar 482/ 1919, f. 174

Ion Livescu, însuși soțul mărturisindu-i, de față cu martori, că a pândit o întâlnire de-a neveste-si cu I. Ardeleanu, cu care s-a bătut, dar s-a împăcat ulterior. „De altminteri, dl. I. Pizone nu este la primul scandal înscenat în acest fel, și probabil că altele sunt motivele pe care le urmărește domnia sa, punându-și în față soția, care a fost și vânzătoare la Cofetăria Ionescu”, notează Ion Botez în declarația din 2 iunie 1919.

Urmează o a treia declarație semnată de Nicoale Bălțăteanu, artist al Teatrului Național din București, care infirmă o serie din afirmațiile cuplului Pizone. Astfel, aserțiunea că după „incident” ei n-au mai locuit în aceeași casă, fiind practic despărțiți, este considerată ca mincinoasă, Bălțăteanu declarând „pe propria onoare” că i-a văzut de multe ori împreună pe stradă, în tramvai, frecventând localuri publice (mai ales terasa Oteteleşanu). În plus, despre doamna Pizone spune că obișnuiește a merge în cabinele actorilor, chiar dacă nu este invitată. A fost inclusiv la el. „De altfel intră în obiceiurile domniei sale acest vagabondaj riscant”. Și mai mărturisește că el crede Ion Pizone nu era atât de supărat pe situația relatată de soție, cât măcinat de dorința de a-l compromite de Livescu, „față de care se părea că are un resentiment mai vechi”.

Și chiar dacă poveștile relatate de ei sunt diverse, există un punct comun în toate trei depozițiile: perechea Pizone a urmărit un scop meschin, cel de șantaj „cu atât mai mult, cu cât era vorba de domnul Livescu pe lângă a cărei persoană au luptat soții în chestiune și sistematic să dea proporții scandalului, ilustrându-se prin gazete, asta fiind vorba de niște oameni fără scrupule și care, deci, n-aveau nimic de pierdut”³⁰.

Rămâne totuși întrebarea, de ce familia Pizone a făcut tot acest circ? A fost o încercare de șantaj? Greu de crezut. Poate dacă presa ar fi publicat povestea fără a da nume, Pizone l-ar fi putut șantaja că o să-i facă publică identitatea, altfel... nu prea putea să mai obțină bani de la Livescu.

A fost o dorință de răzbunare a unei fapte petrecute în perioada când Livescu a fost subdirector la Iași? Sau poate un mijloc facil de a-și face publicitate pe spatele unui actor destul de cunoscut în primul sfert al secolului trecut. Cert este că între ceea ce s-a întâmplat în ziua de 21 mai 1919 și ceea ce a apărut la ziar există o diferență imensă, jurnaliștii neobosindu-se să verifice povestea și sursele.

³⁰ *Ibidem.* 176.